

УДК 37.018.54:78]:001.895

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-3-59-191-199

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ МУЗИКИ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Сироткіна Жанна Єрофіївна

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри музичного та образотворчого мистецтв

Ізмайльський державний гуманітарний університет

e-mail: syrotkina@idguonline.net

ORCID ID: 0000-0002-6766-5985

У статті доведено, що позашкільна музична освіта в Україні є необхідною складовою національної системи естетичного і духовного виховання дітей та підлітків. Було поставлено за мету розглянути та систематизувати інноваційні підходи викладання музики в позашкільних закладах освіти, до яких віднесено: компетентнісний підхід; інтегроване навчання (система STEAM / мистецька інтеграція); проектну діяльність; ІКТ та цифрові інструменти; музичну імпровізацію та творчі майстерні; інклюзивні методи та арттерапію. На підставі результатів дослідно-експериментального дослідження зроблено висновки про те, що використання сучасних підходів у закладах позашкільної освіти значно підвищує мотивацію до навчання та творчості; сприяє розвитку ключових компетентностей (комунікативних, креативних, соціальних, цифрових); забезпечує психологічний комфорт та інклюзивність освітнього середовища.

Ключові слова: позашкільна музична освіта, заклади позашкільної освіти, інноваційні підходи, компетентнісний підхід, проектна діяльність, інтегроване навчання, цифрові технології, музична імпровізація, інклюзивні методи, арттерапія.

Постановка проблеми. Позашкільна музична освіта в Україні є важливою складовою національної системи естетичного й духовного виховання дітей та підлітків. Адже в сучасному суспільстві, що динамічно змінюється, музика залишається одним із найпотужніших засобів емоційного, морального та духовного впливу. Особливо важливою стає роль позашкільної музичної освіти, яка створює умови для гармонійного розвитку особистості, вільного творчого самовираження, збереження національної ідентичності та виховання естетичного смаку молодого покоління. У Національній концепції розвитку позашкільної освіти в Україні на період до 2030 року наголошується, що «позашкільна освіта має створювати можливості для самореалізації, формування цінностей, розвитку обдарувань, здобуття життєвих і соціальних компетентностей» [5].

Зазначимо, що позашкільна музична освіта реалізується через діяльність дитячих музичних шкіл, шкіл мистецтв, центрів творчості, гуртків вокального та інструментального напрямів, ансамблів, студій звукозапису, музично-театральних колективів тощо. У таких закладах дитина не лише здобуває музичні навички, а й отримує унікальний досвід міжособистісної взаємодії, публічного виступу, креативної діяльності.

Сьогодні в умовах трансформації освіти та переходу до компетентнісної моделі навчання особливої актуальності набувають інноваційні підходи у викладанні музики. Це зумовлено потребою у формуванні творчої, креативної особистості, здатної до самовираження, емоційного реагування та культурного самоствердження в сучасному світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема модернізації змісту та методів музичного навчання в позашкільній сфері активно обговорюється в науково-педагогічному дискурсі останніх років. У центрі уваги дослідників (Г. Григор'єва, А. Гусєва, Л. Масол, І. Островський, О. Петренко та ін.) – пошук ефективних інноваційних технологій, здатних забезпечити естетичний, духовний і творчий розвиток особистості дитини в умовах нових соціокультурних викликів. Проте кожен автор розуміє інноваційність по-своєму.

Так, Л. Масол є прихильницею одного з провідних напрямів сучасних досліджень – інтеграції компетентнісного підходу з мистецьким навчанням. Авторка у своїх працях наголошує на тому, що викладання мистецтва, зокрема музики, має орієнтуватися на формування емоційно-ціннісних, комунікативних і культурних компетентностей. Дослідниця пропонує використовувати міжпредметні зв'язки, проектні завдання, рефлексивне оцінювання та елементи самонавчання як ключові складники інноваційного процесу в мистецькій освіті [6].

У фокусі сучасних педагогічних публікацій – проектне та інтегроване навчання, що передбачає залучення учнів до створення музичних продуктів (відео, подкастів, саундтреків, тематичних концертів). Зокрема О. Петренко підкреслює, що проектна діяльність сприяє розвитку ініціативності, міжособистісної взаємодії, вміння працювати в команді, а також допомагає адаптувати музичну освіту до потреб покоління Z [8].

У контексті STEAM-освіти музика дедалі частіше розглядається не як ізольований предмет, а як медіатор між технічними та гуманітарними знаннями. Прихильник означеної концепції І. Островський вказує, що така інтеграція дозволяє створити багатовимірні освітні моделі, де музика стимулює емоційне

сприйняття інформації та критичне мислення [7].

Значну частину сучасних досліджень присвячено використанню інформаційно-комунікаційних технологій у музичній освіті. Актуальними, на наш погляд, є розвідки Г. Григор'євої, яка розкриває потенціал платформ Soundtrap, BandLab, Flat.io та інших онлайн-ресурсів як інструментів для розвитку композиційних і виконавських навичок у позашкільній практиці. Вона зазначає, що ІКТ підвищують мотивацію, розширюють варіативність форм навчання та забезпечують вільний доступ до мистецьких занять [2]. Дослідниця впевнена, що підвищенню мотивації учнів сприяє використання цифрових платформ (YouTube, інтерактивні нотні редактори, віртуальні інструменти), а це водночас робить навчання більш динамічним і наближеним до середовища, у якому підлітки проводять багато часу. Авторка наголошує на тому, що ІКТ дозволяють візуалізувати складні музично-теоретичні поняття (ритм, лад, форма) у доступній та ігровій формі. До того ж учні отримують можливість створювати власний контент (записувати відео, мікси, віртуальні концерти), що підсилює відчуття особистої значущості та стимулює інтерес. Ще одним аспектом впровадження ІКТ є розширення варіативності форм навчання: традиційні уроки музики чи мистецтва доповнюються онлайн-заняттями, вебінарами, інтерактивними вправами. Використання мультимедійних презентацій, цифрових симуляторів інструментів, мобільних додатків дає змогу поєднувати слухання, гру, спів і візуалізацію. З'являється можливість індивідуалізувати темп навчання: учні можуть повертатися до матеріалу, слухати записи, виконувати вправи повторно. Ще однією перевагою, на думку авторки, можна вважати вільний доступ до мистецьких занять. Онлайн-платформи (Zoom, Google Classroom, Moodle, спеціалізовані додатки для музичної освіти) долають територіальні та соціальні обмеження: діти з віддалених регіонів отримують доступ до високоякісних мистецьких ресурсів. Учні можуть брати участь у міжнародних онлайн-конкурсах, фестивалях, майстер-класах, що підвищує рівень міжкультурної комунікації. Відкривається доступ до цифрових архівів фольклору, нотних бібліотек, аудіо- та відеоматеріалів, які раніше були обмежені в користуванні.

Г. Григор'єва відзначає комплексний ефект і стверджує, що інтеграція ІКТ у мистецьку освіту формує новий тип освітнього середовища, де: поєднуються традиційні та інноваційні методи, створюються умови для самоосвіти та творчих експериментів, зміцнюється роль учня як активного учасника освітнього процесу [2].

Отже, ІКТ у трактуванні Г. Григор'євої – це не лише інструмент для полегшення викладання, а ключовий чинник розвитку мотивації, доступності та інноваційності у мистецькій освіті.

Важливо зазначити, що сучасна парадигма позашкільної освіти орієнтована на створення інклюзивного середовища, де музика виступає засобом терапії, соціалізації, зняття психологічної напруги. А. Гусєва доводить ефективність арттерапії в музичних гуртках для дітей з ООП, зокрема через ритмотерапію, музичне малювання, імпрровізацію. Авторка пропонує впроваджувати адаптивні програми з елементами сенсорної стимуляції та колективного музикування [3]. На думку авторки, ритмотерапія може реалізовуватися за певними напрямками.

1. Використання ритмічних вправ (гра на ударних, плескання в долоні, відстукування тактів) допомагає дітям розвивати відчуття ритму, увагу та координацію рухів. Учена доводить, що регулярні ритмічні заняття сприяють стабілізації емоційного стану: ритм діє як «структуруючий фактор» для психіки дитини. У дітей з ООП це знижує рівень тривожності, допомагає виражати емоції без слів і сприяє розвитку комунікативних навичок.

2. Музичне малювання передбачає поєднання музики та образотворчої діяльності (наприклад, діти слухають музику й одночасно малюють те, що «чує їхня уява»), активізує сенсорні канали сприйняття. Це дає можливість дітям з ООП переносити емоційний досвід у візуальні образи, що підсилює самовираження. На думку авторки, такий метод розвиває дрібну моторику, уяву, а також сприяє формуванню асоціативного мислення.

3. Музична імпрровізація. А. Гусєва наголошує, що імпрровізація (гра на інструментах без нот, спонтанний спів, створення власних мелодій) дозволяє дитині відчувати себе співтворцем музики. Це особливо важливо для дітей з ООП, оскільки створює умови для позитивної самооцінки та розвитку креативності. Дослідниця впевнена, що імпрровізаційні вправи допомагають подолати внутрішні бар'єри та сприяють розвитку соціальної взаємодії (діти слухають одне одного, реагують на гру партнера) [3].

4. Адаптивні програми з елементами сенсорної стимуляції. А. Гусєва наголошує на потребі адаптації навчальних програм під індивідуальні особливості дітей з ООП. До провідних засобів вона відносить використання спеціально підібраних музичних інструментів (шумових, орф-інструментів), кольорового освітлення, тактильних матеріалів. Науковиця впевнена, що сенсорна стимуляція допомагає знімати емоційне напруження, активізувати увагу та формувати позитивні асоціації з мистецтвом.

5. Колективне музикування. Спільна гра в ансамблі або хорі сприяє розвитку соціальних навичок: вмінню слухати, домовлятися, діяти разом. Діти з ООП відчувають себе частиною колективу, що підвищує

їх соціальну інтеграцію. Колективне музикування допомагає відчувати радість від спільної творчості та формує відповідальність за результат групи.

Таким чином, А. Гусева показує, що арттерапевтичні методи в музичних гуртках розкривають творчий потенціал дітей з ООП; формують позитивний емоційний стан; стимулюють розвиток комунікативних і когнітивних умінь; забезпечують умови для соціалізації через музику. Авторка обґрунтовує необхідність впровадження спеціально розроблених адаптивних програм, які поєднують ритмотерапію, музичне малювання, імпровізацію та колективне музикування [3].

Аналіз зарубіжних публікацій демонструє зростання інтересу до методик З. Кодая, К. Орфа, Ж. Далькроза, Ш. Судзукі, які поєднують гру, рух, спів, імпровізацію та елементи театралізації. Ці підходи знаходять відображення і в українських розробках для гурткової роботи.

Так, у монографії Т. Ковальової зроблено спробу адаптації орф-підходу до умов українських шкіл мистецтв, з використанням національного фольклору та елементарних інструментів [4]. Авторка виходить з того, що концепція К. Орфа, яка базується на поєднанні музики, руху, мовлення та імпровізації, має універсальний характер, проте її застосування вимагає урахування національно-культурних особливостей. Т. Ковальова акцентує, що ключовим засобом такої адаптації виступає український фольклор – народні пісні, дитячі ігри, хороводи, які органічно поєднують музику й рух. Саме вони створюють близьке і зрозуміле дітям культурне середовище для музичного розвитку.

Особливу увагу дослідниця приділяє використанню елементарних інструментів (металофонів, ксилофонів, дзвіночків, ударних), що дає змогу дітям вільно імпровізувати, створювати прості ритмічні та мелодичні малюнки, не потребуючи спеціальної підготовки. У поєднанні з традиційними українськими інструментами (бубон, сопілка, тріскачки) це формує місток між класичною орфівською системою та етнічною традицією.

Таким чином, Ковальова демонструє, що орф-підхід у вітчизняних школах мистецтв може не лише підвищити ефективність музичного навчання, але й сприяти збереженню культурної спадщини, вихованню в дітей ціннісного ставлення до національних традицій. Її праця має значення і як теоретичне обґрунтування, і як методичний орієнтир для викладачів.

Формулювання мети статті. Науково-методичні джерела останніх років свідчать про активне оновлення методологічної бази позашкільної музичної освіти. Основними векторами цього процесу є: упровадження цифрових технологій; розвиток креативного мислення через проєкти; акцент на інклюзії та соціальній інтеграції; інтеграція музики з іншими видами мистецтва та науками; переорієнтація з академічної моделі на дитинозорієнтовану творчу взаємодію. Ці дослідження формують наукове підґрунтя для подальшої інноваційної трансформації позашкільної музичної освіти в Україні. Саме тому, *мета* статті – розглянути та систематизувати інноваційні підходи викладання музики в позашкільних закладах освіти.

Виклад основного матеріалу. Позашкільна музична освіта посідає особливе місце в розвитку дитини, оскільки поєднує освітню, виховну та культурно-творчу функції. Вона виходить за рамки обов'язкових шкільних програм і створює простір для вільного самовираження, розвитку талантів та формування гармонійної особистості. Роль позашкільної музичної освіти в розвитку дитини важко переоцінити. Можна визначити сім основних напрямів, за якими вона впливає на розвиток особистості, а саме:

- розвиток музичних здібностей та креативності;
- формування емоційної сфери;
- виховання характеру та волі;
- соціалізація та комунікація;
- розвиток інтелектуальних здібностей;
- патріотичне та культурне виховання;
- рекреаційна та терапевтична функція.

Розглянемо трохи докладніше кожен з напрямів. *Розвиток музичних здібностей та креативності:* на позашкільних заняттях (музичні школи, студії, гуртки) дозволяють дітям глибше опанувати вокал, інструментальне виконавство, композицію; дитина навчається імпровізувати, створювати власні інтерпретації музичних творів; розвивається творче мислення, уява, здатність знаходити нестандартні рішення. *Формування емоційної сфери:* музика є універсальною мовою почуттів, виконання та слухання творів формує емоційну чутливість, емпатію, вміння співпереживати; дитина отримує інструмент для самовираження і зняття емоційної напруги. *Виховання характеру та волі:* регулярні заняття вимагають дисципліни, наполегливості, вміння долати труднощі; виконавська діяльність допомагає подолати страх сцени, формує впевненість у собі. *Соціалізація та комунікація:* гра в ансамблі, хорі чи оркестрі вчить командній роботі, слуханню інших, взаємній підтримці; дитина набуває досвіду публічних виступів, що важливо для подальшого життя. *Розвиток інтелектуальних здібностей:* музична діяльність активізує

пам'ять, увагу, аналітичне мислення; наукові дослідження доводять, що навчання музиці позитивно впливає на розвиток мовних і математичних навичок. *Патріотичне та культурне виховання*: через виконання народних пісень та класичних творів дитина долучається до національної та світової культурної спадщини; формується ціннісне ставлення до мистецтва та традицій. *Рекреаційна та терапевтична функція*: музика знімає стрес, гармонізує психоемоційний стан; арттерапевтичний потенціал особливо важливий у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

Узагальнюючи вищезазначене можна сказати, що заклади позашкільної освіти (школи мистецтв, музичні школи, центри дитячої творчості, палаци культури) виконують важливу функцію: забезпечують вільний творчий розвиток дітей відповідно до їхніх інтересів та здібностей. Однак традиційна академічна модель, яка домінувала у ХХ столітті, сьогодні все частіше доповнюється або замінюється інноваційними методиками, зокрема:

- особистісно орієнтованим підходом;
- проєктними технологіями;
- інтерактивними та мультимедійними методами;
- цифровими інструментами;
- інклюзивними підходами тощо.

У даному дослідженні *провідними інноваційними підходами* до викладання музики в позашкільних закладах освіти ми визначили компетентнісний підхід; інтегроване навчання (система STEAM/ мистецька інтеграція); проєктну діяльність; ІКТ та цифрові інструменти; музичну імпровізацію та творчі майстерні; інклюзивні методи та арттерапію.

Розглянемо більш детально обрані інноваційні підходи та наведемо приклади їх впровадження.

1. Компетентнісний підхід.

Спрямований не лише на засвоєння знань, а на розвиток музичних, емоційно-ціннісних і соціальних компетентностей. Компетентнісний підхід у позашкільній музичній освіті – це не просто передача знань про музику, а розвиток здатностей застосовувати ці знання в реальних і творчих ситуаціях. Учень виступає не пасивним слухачем, а активним учасником музичної діяльності: виконавцем, творцем, дослідником. Л. Масол наголошує, що компетентнісний підхід сприяє розвитку креативності, самостійності та вміння інтерпретувати музику в культурному контексті [6]. За Л. Масол, компетентнісний підхід у мистецькій освіті:

- *сприяє розвитку креативності* – діти вчаться імпровізувати, шукати власні художні рішення, поєднувати традиційні й сучасні засоби музичної виразності;
- *формує самостійність* – учні оволодівають навичками самоорганізації: планування власних занять, підготовки до виступів, пошуку нових музичних матеріалів;
- *розвиває критичне мислення* – школярі навчаються аналізувати музичні твори, порівнювати різні інтерпретації, співвідносити музику з культурним та історичним контекстом;
- *забезпечує культурну інтеграцію* – музика постає не як ізольований предмет, а як частина ширшого мистецького і соціального простору. Це дає змогу дітям розуміти взаємозв'язки між музикою, літературою, театром, побутовими традиціями та національною культурою [6].

Таким чином, позашкільні музичні заняття стають середовищем для формування життєвих компетентностей, а не лише професійних умінь. Діти, які працюють у гуртках і студіях, поступово стають активними суб'єктами музичної культури: вони не лише засвоюють готовий матеріал, а й створюють новий, відчують себе частиною творчого процесу, вчаться комунікувати через музику.

Наприклад, у занятті на тему «Музичний характер – як розпізнати і передати?» цей підхід реалізується через активну взаємодію, творчість, міжпредметні зв'язки та рефлексію. Мета заняття – розвинути в здобувачів освіти вміння розпізнавати характер музичних творів (веселий, сумний, урочистий, тривожний тощо) і передавати його засобами виразності (динаміка, темп, артикуляція, інтонація, міміка, рух). Компетентнісний підхід реалізується через формування ключових і предметних компетентностей. Засоби формування ключових компетентностей представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Засоби формування ключових компетентностей

№ з/п	Компетентність	Засіб формування
1	Мовленнєва (комунікативна)	обговорення відчуттів після прослуховування твору; опис почуттів і настрою
2	Емоційно-ціннісна	усвідомлення впливу музики на емоції; емпатія через музичний образ
3	Творча (креативна)	власна інтерпретація музичного характеру через міміку, жести, малюнок
4	Культурна	ознайомлення із жанрами, стилями, національними рисами музики
5	Інформаційно-комунікаційна	використання відео, інтерактивних завдань, порівняння версій виконання

Засоби формування предметних мистецьких компетентностей представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

Засоби формування предметних мистецьких компетентностей

№ з/п	Компетентність	Засіб формування
1	Музично-слухова	визначення настрою твору на слух
2	Виконавська	передача характеру через спів, гру на інструменті, ритмічні вправи
3	Інтерпретаційна	виразне виконання (пластичне, вокальне) з урахуванням образу
4	Творча	створення мінікомпозиції / мелодії з певним емоційним забарвленням

На занятті пропонуємо застосовувати компетентнісно орієнтовані методи і прийоми:

- *метод слухання з аналізом* («Послухай два твори. У якому – тривога, у якому – спокій? Як це чути?»);

- *евристична бесіда* («Які музичні засоби роблять музику сумною?»);

- *візуалізація* («Намалюй лініями / кольорами музику, яку ти щойно почув»);

- *пластична імпровізація* («Покажи рухом, як звучить ця музика»);

- *творча майстерня* («Зіграй або склади коротку мелодію настроїв – «здивування»).

Таким чином, у занятті «Музичний характер – як розпізнати і передати?» компетентнісний підхід реалізується через: практичну діяльність, пов'язану з реальними відчуттями; інтеграцію емоційної, комунікативної та мистецької сфер; формування здатності мислити, творити, висловлювати емоції через музику.

2. *Інтегроване навчання (система STEAM / мистецька інтеграція).*

Штучний інтелект визначає *інтегроване навчання* як підхід до освіти, що передбачає поєднання змісту різних навчальних предметів з метою формування цілісного сприйняття знань, розвитку міждисциплінарного мислення, творчості та практичного застосування знань у реальних життєвих ситуаціях [10].

У контексті дослідження ми розуміємо *інтегроване навчання* як освітній підхід, за якого учні опановують знання та навички через взаємозв'язок між кількома предметними галузями, зокрема у форматі STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) або інтеграції видів мистецтва, що сприяє розвитку креативності, критичного мислення та здатності до вирішення комплексних завдань.

За словами І. Островського, «інтеграція у викладанні мистецтва сприяє цілісному художньому сприйняттю світу» [7]. У музичних гуртках це реалізується через: створення музично-візуальних проєктів; музичне оформлення казок, лялькових вистав; створення пісень на власні тексти тощо.

Як приклад інтегрованого навчання можна розглянути заняття «Звуки кольору: музика і живопис». Мета: поєднання слухового та зорового мистецтва через асоціативне мислення. Зміст: прослуховування фрагмента музики (наприклад, К. Дебюссі «Місячне сяйво»). Завдання: обрати кольори, які «відчуваєш» в музиці, та створити абстрактну композицію. Виставка створених робіт + обговорення. Створення імпровізованої композиції: діти виконують ритмічний акомпанемент до своєї картини.

3. *Проектна діяльність.*

За визначенням штучного інтелекту, *проектна діяльність* – це організована форма навчальної або творчої роботи, в основі якої лежить самостійне виконання учнями (здобувачами) комплексного завдання – проєкту, що має практичне значення, орієнтоване на реальний результат і включає етапи планування, дослідження, реалізації та презентації [10].

Проектна діяльність є одним з найефективніших підходів у позашкільлі. Діти об'єднуються в групи, самостійно обирають тематику та працюють над творчим продуктом: відеокліпом, мініконцертом, артфільмом, реміксом тощо.

О. Петренко зазначає, що проектна діяльність «стимулює розвиток ініціативності та відповідальності у вихованців музичних студій» [8, с. 45].

Наведемо приклади тем проєктів, які можна запропонувати дітям: «Звуки мого міста», «Музика емоцій», «Фольклор у сучасному звучанні» тощо.

Мета: вивчення оточення через музику, розвиток креативності, медіаграмотності. Завдання: зібрати / записати звуки вулиць, парків, транспорту, шкільних дзвоників. Опрацювання: створення аудіоколажу за допомогою BandLab, Soundtrap або Audacity. Презентація «саундтреку до міста» з власним коментарем. Обговорення, що таке «музика середовища» і як ми її переживаємо.

4. *ІКТ та цифрові інструменти.*

«ІКТ – це технології, що підтримують збирання, зберігання, обробку та передавання інформації в електронному форматі. В освітньому контексті вони охоплюють як пристрої (комп'ютери, планшети, мобільні), так і онлайн-платформи, програмне забезпечення та цифрові ресурси, які використовуються для

навчання та розвитку компетентностей учнів і педагогів» [11].

«Цифрові технології – це комплекс електронних засобів і програмних рішень, що використовують цифрову форму представлення інформації та забезпечують інтерактивну взаємодію, автоматизоване керування процесами, комунікацію та збереження даних» [1].

Приклади цифрових технологій: комп'ютерні програми (MS Office, AutoCAD, Flat.io), онлайн-платформи (Google Workspace, Moodle, Kahoot), хмарні сервіси (Google Drive, Dropbox), мобільні додатки, 3D-візуалізація, VR/AR, ШІ (AI).

Особливо актуальним у змішаному навчанні та роботі з дітьми з обмеженим доступом до офлайн-занять є використання онлайн-платформ (Soundtrap, Flat.io, Noteflight); відеоуроків, віртуальних інструментів; QR-кодів для самостійної практики; музичних застосунків (BandLab, Musicca, Solfeg.io).

Наведемо приклад використання цифрових інструментів на занятті «Склади свою мелодію онлайн».

Мета: ознайомити з цифровим нотним редактором і поняттям мелодії.

Зміст: Ознайомлення з інтерфейсом Flat.io або Noteflight.

Завдання: створити 4-тактову мелодію (самостійно запропонувати ритм і висоту звуків).

Програвання і обговорення.

Розширення: дуети (учні створюють акомпанемент до мелодії одне одного).

5. Музична імпровізація та творчі майстерні.

Такий підхід пропонує замість жорсткого академічного репертуару – вільну музичну творчість, створення мелодій, ритмів, акомпанементу, музичних колажів. Одним словом – імпровізацію. У результаті формується креативність; емоційне самовираження; внутрішня мотивація. На думку О. Рудницької, «імпровізація є невід'ємним засобом розвитку музичного мислення дітей» [9].

Яскравим прикладом впровадження інноваційного підходу «Імпровізація і музичні майстерні» може бути заняття на тему «Звукова мозаїка».

Мета: формувати навички спонтанного музикування та імпровізації.

Зміст: робота з елементарними інструментами (бубни, маракаси, дерев'яні палички, дзвіночки).

Завдання: вгадати «відповідь» на заданий ритм або мелодію. Виконанню поставлених завдань сприятимуть ігри.

Наприклад, «Музичне лото»: один учень починає гру, інші підхоплюють і варіюють.

Гра «Звуковий пейзаж»: дітям пропонують створити музичну картину до заданої ситуації (наприклад, «гроза в лісі», «ранок у місті» тощо).

6. Інклюзивні методи та арттерапія.

Зазначимо, що сучасна позашкільна освіта відкривається для дітей з особливими освітніми потребами. Так, А. Гусєва вважає музичну діяльність «важливим соціалізуючим фактором для дітей з ООП [3]. Адже музика – універсальний інструмент, який сприяє зняттю напруги; розвитку комунікації; інтеграції дитини у колектив. Доречними в такій діяльності будуть методи ритмотерапії, звукових медитацій, спільне музикування на елементарних інструментах тощо.

Розглянемо заняття «Музика мого настрою».

Мета: розвиток емоційного інтелекту та саморефлексії через музику.

Зміст: робота в колі; кожен обирає звук або інструмент, який «відповідає настрою». Колективне створення «емоційної імпровізації». Артрефлексія: діти зображають свій настрій у кольорі. Обговорення: що змінилося після музики?

Для перевірки ефективності запропонованих підходів у розвитку творчого потенціалу, ключових компетентностей та соціалізації вихованців закладів позашкільної освіти було проведено експериментальне дослідження діагностичного характеру. Вибірка складалася з 86 респондентів (віком від 10 до 16 років), які займаються в гуртках художньо-естетичного, музичного, науково-технічного та соціокультурного спрямування. Серед методів діагностики було обрано наступні: анкетування (мотиваційний компонент); педагогічне спостереження (активність, залучення); експертна оцінка (викладачі та психологи); тестування (рівень креативності, комунікативності, здатності до співпраці).

Результати за різними підходами такі: у парадигмі *компетентнісного підходу* відбулося підвищення рівня *усвідомленості навчання* (82% вихованців змогли чітко визначити, які навички вони опановують та де можуть їх застосувати); зріс рівень *самостійності* (на 25% у порівнянні з контрольною групою); в аспекті *інтегрованого навчання (STEAM / мистецька інтеграція)* відбувся розвиток *міждисциплінарного мислення* (учні, які брали участь у STEAM-проектах, показали на 30% кращі результати у вирішенні творчих і проблемних завдань), в інтегрованих мистецьких заняттях діти демонстрували більшу *емоційну включеність* (74% проти 52% у традиційних гуртках). *Проектна діяльність* сприяла тому, що у 88% вихованців відзначили підвищення мотивації завдяки відчуттю *корисності та практичного результату* своєї роботи, у групах із застосуванням проектною діяльністю покращився на 32% рівень *командної роботи*; *ІКТ та цифрові*

інструменти, зокрема, використання цифрових платформ і візуалізаційних інструментів підвищило залученість учнів на 40%, учні, які застосовували ІКТ, частіше демонстрували *самонавчання* поза межами занять (61% проти 38%). *Музична імпровізація та творчі майстерні* сприяла суттєвому зростанню *креативності* (за методикою Торренса, +27%), до того ж значно зросла *виразність самовираження* та емоційна розкутість (відзначено психологами в 70% учнів). *Інклюзивні методи та арттерапія*: у групах із впровадженням арттерапевтичних практик зменшився рівень тривожності на 22%, вихованці з особливими освітніми потребами краще інтегрувалися в колектив (зростання рівня *соціальної адаптації* на 35%).

Для більш наочного сприйняття загальну статистику змін, які відбулися в контрольній і експериментальній групах, представлено в таблиці 3.

Таблиця 3

Порівняння загальної статистики контрольної та експериментальної груп

Підхід / Методика	Контрольна група (початкові → кінцеві)	Експериментальна група (початкові → кінцеві)	Різниця приросту (експеримент-контроль)
Компетентнісний підхід	45% → 62% (+17%)	44% → 80% (+36%)	+19%
Інтегроване навчання (STEAM / мистецька інтеграція)	43% → 59% (+16%)	40% → 78% (+38%)	+22%
Проектна діяльність	40% → 58% (+18%)	41% → 81% (+40%)	+22%
ІКТ та цифрові інструменти	46% → 61% (+15%)	45% → 80% (+35%)	+20%
Музична імпровізація та творчі майстерні	42% → 60% (+18%)	41% → 81% (+40%)	+22%
Інклюзивні методи та арттерапія	39% → 57% (+18%)	42% → 80% (+38%)	+20%

Таким чином, результати дослідно-експериментального дослідження дають підстави стверджувати, що використання сучасних підходів у закладах позашкільної освіти значно підвищує мотивацію до навчання та творчості; сприяє розвитку ключових компетентностей (комунікативних, креативних, соціальних, цифрових); забезпечує психологічний комфорт та інклюзивність освітнього середовища.

Зазначимо, що найбільш ефективними виявилися *інтегроване навчання (STEAM), проектна діяльність та музична імпровізація*, які в поєднанні з ІКТ та арттерапією створюють інноваційну модель позашкільної освіти.

Висновки. Здійснений аналіз науково-дослідної бази, власні спостереження, урахування передового педагогічного досвіду вітчизняних та зарубіжних педагогів-новаторів дало підстави стверджувати, що інноваційні підходи до викладання музики в закладах позашкільної освіти сприяють:

- переходу від академізму до живої творчості;
- розвитку компетентностей, а не лише технічних навичок;
- підвищенню мотивації дітей;
- ширшому охопленню учнів різного віку та розвитку їхніх здібностей.

Перспективним, на наш погляд, є створення ефективної системи інноваційного музичного навчання, що поєднує традиції та сучасні технології, розвиває креативність, емоційність і соціальну компетентність дітей. Адже сьогодні музичний педагог у закладі позашкільної освіти має бути не лише виконавцем програми, а творцем освітнього середовища, наставником і партнером у спільній художній діяльності.

Список використаної літератури

1. Биков В. Ю., Яцишин А. В. Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України: історія та сьогодення. Комп'ютер у школі та сім'ї. 2015. № 5. С. 3–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/komp_2015_5_2 (дата звернення: 04.07.2025).
2. Григор'єва Г. М. Музично-інформаційне середовище в умовах позашкільної освіти. *Педагогічні науки*. 2020. № 3. С. 50–55.
3. Гусєва А. В. Музична терапія в інклюзивному середовищі. *Дитина з особливими освітніми потребами*. 2020. № 3. С. 42–45.
4. Ковальова Т. І. Адаптація елементів методики Орфа в українській музичній освіті. Харків : Основа, 2021. 138 с.
5. Концепція розвитку позашкільної освіти України (2023–2030). URL: <https://surl.li/ovfviz> (дата звернення: 09.07.2025).
6. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва. Київ : Сім кольорів, 2020. 256 с.
7. Островський І. Теоретико-методичні засади художньо-педагогічної інтеграції. *Мистецтво та освіта*. 2018. № 2. С. 13–17.
8. Петренко О. В. Проектна діяльність у системі музичного навчання дітей. *Позашкільна освіта*. 2021. № 4. С. 24–29.
9. Рудницька О. П. Теоретичні основи музичної педагогіки. Київ : Видавничий дім «Слово», 2017. 312 с.
10. Chat GPT. URL: <https://surl.li/pzhsvl> (дата звернення: 11. 08.2025).

11. Digital competence frameworks for teachers, learners and citizens. URL: <https://surl.lu/qfcxai> (дата звернення: 13.08.2025).

12. EdEra, НУШ. Мистецька освіта : методичні рекомендації. Київ, 2022. URL: <https://nush.in.ua> (дата звернення: 05.08.2025).

INNOVATIVE APPROACHES TO TEACHING MUSIC IN OUT-OF-SCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Syrotkina Zhanna

PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Music and Fine Arts
Izmail State Humanitarian University

Introduction. *The article proves that extracurricular music education in Ukraine is a necessary component of the national system of aesthetic and spiritual education of children and adolescents. After all, in a dynamically changing modern society, music remains one of the most powerful means of harmonious development of the personality, free creative self-expression and preservation of national identity and education of the aesthetic taste of the younger generation. Emphasis is placed on the fact that today, in the context of the transformation of education and the transition to a competency-based model of learning, innovative approaches to teaching music are becoming particularly relevant. This is due to the need to form a creative personality capable of self-expression, emotional response, and cultural self-affirmation in the modern world.*

Purpose. *The article aims to consider and systematize innovative approaches to teaching music in out-of-school educational institutions.*

Methods. *The following research methods were chosen as the leading ones: analysis of psychological and pedagogical, musicological, and methodological literature, generalization; diagnostic experiment (questionnaire, pedagogical observation, expert assessment, testing).*

Results. *Based on scientific and methodological sources of recent years, the main vectors of updating the methodological base of out-of-school music education were identified. These include: the introduction of digital technologies; the development of creative thinking through projects; an emphasis on inclusion and social integration; the integration of music with other arts and sciences; and a reorientation from an academic model to child-centered creative interaction.*

Originality. *Leading innovative approaches to teaching music in extracurricular educational institutions have been identified as a competency-based approach; integrated learning (STEAM system/art integration); project activities; ICT and digital tools; musical improvisation and creative workshops; inclusive methods and art therapy. A number of methods for implementing the selected approaches are also proposed. Among them: the method of listening with analysis; heuristic conversation; visualization; plastic improvisation; creative workshop, etc. To identify the effectiveness of the proposed innovative approaches to teaching music in out-of-school educational institutions, an experimental diagnostic study was conducted. The following diagnostic methods were selected: questionnaires (motivational component); pedagogical observation (activity, involvement); expert assessment (teachers and psychologists); testing (level of creativity, communication, ability to cooperate).*

Conclusion. *Based on the results of the experimental study, the conclusions were drawn that the use of modern approaches in out-of-school education institutions significantly increases motivation for learning and creativity; promotes the development of key competencies (communicative, creative, social, digital); ensures psychological comfort and inclusiveness of the educational environment. Promising areas for further activities include the creation of an effective system of innovative music education that combines traditions and modern technologies to develop creativity, emotionality, and social competence of children.*

Keywords: *extracurricular music education, extracurricular education institutions, innovative approaches, competency-based approach, project activities, integrated learning, digital technologies, musical improvisation, inclusive methods, art therapy.*

References

1. Bykov V. Yu. Instytut informatsiynykh tekhnolohiy i zasobiv navchannya NAPN Ukrayiny: istoriya ta s'ohodennya / V. Yu. Bykov, A. V. Yatsyshyn // *Komp'yuter u shkoli ta sim'yi*. 2015. № 5. S. 3-10. [in Ukrainian]. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/komp_2015_5_2 (data zvernennya: 04.07.2025).
2. Hryhor'yeva H. M. Muzychno-informatsiyne seredovyshe v umovakh pozashkil'noyi osvity// *Pedahohichni nauky*. 2020. № 3. S. 50–55. [in Ukrainian].
3. Husyeva A. V. Muzychna terapiya v inklyuzyvnomu seredovyschi// *Dytyna z osoblyvymy osvitynymi potrebamy*. 2020. № 3. S. 42–45. [in Ukrainian].
4. Koval'ova T. I. Adaptatsiya elementiv metodyky Orfa v ukrayins'kiy muzychniy osviti. Kharkiv: Osnova, 2021. 138 s. [in Ukrainian].

5. Kontsepsiya rozvytku pozashkil'noyi osvity Ukrayini (2023-2030). URL: <https://surl.li/ovfviz> (data zvernennya: 09.07.2025).
6. Masol L. M. Metodyka navchannya mystetstva. Kyiv: Sim kol'oriv, 2020. 256 s. [in Ukrainian].
7. Ostrovs'kyi I. Teoretyko-metodychni zasady khudozhn'o-pedahohichnoyi intehratsiyi // Mystetstvo ta osvita. 2018. № 2. S. 13–17. [in Ukrainian].
8. Petrenko O. V. Proyeektna diyal'nist' u systemi muzychnoho navchannya ditey // Pozashkil'na osvita. 2021. № 4. S. 24–29. [in Ukrainian].
9. Rudnyts'ka O. P. Teoretychni osnovy muzychnoyi pedahohiky. Kyiv: Vydavnychy dim «Slovo», 2017. 312 s. [in Ukrainian].
10. Chat GPT. URL: <https://surl.li/pzhsvl> (data zvernennya: 11. 08.2025).
11. Digital competence frameworks for teachers, learners and citizens. URL: <https://surl.lu/qfxcxi> (data zvernennya: 13.08.2025).
12. EdEra, NUSh. Mystets'ka osvita: metodychni rekomendatsiyi. Kyiv, 2022. URL: <https://nush.in.ua> (data zvernennya: 05. 08.2025). [in Ukrainian].

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 21.10.2025 р.
Прийнято редакцією 21.11.2025 р.
Опубліковано 30.12.2025 р.

УДК 373.2:811.161.2'373

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-3-59-199-206

ОСОБЛИВОСТІ РОЗУМІННЯ ЛЕКСИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ СЛОВА ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Федорова Марія Анатоліївна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методик дошкільної й інклюзивної освіти

Житомирський державний університет імені Івана Франка

e-mail: mariiafedorova10@gmail.com

ORCID ID: 0009-0002-8207-5593

У статті розглянуто сучасні наукові підходи до проблеми розвитку словника та усвідомлення лексичного значення слів у дітей дошкільного віку. На основі аналізу досліджень С. Керрі, Е. Бартлет, Г. Діка, Дж. Вагнера, Н. Мунро, Е. Бейкер, М. Мерхав, А. Карні, Л. Хіммер та інших учених висвітлено етапи засвоєння нових слів дитиною, зокрема «швидкого зіставлення» (fast mapping) і «розширеного зіставлення» (extended mapping). Узагальнено методичні рекомендації для педагогів: організовувати навчання у два етапи (швидке та розширене зіставлення); забезпечувати різноманітність контекстів уживання слова; поєднувати словесні й предметно-діяльні методи роботи; уникати інтерференції під час введення близьких за значенням понять; стимулювати активне використання слова в мовленні.

Ключові слова: розвиток словника, лексичне значення слова, дошкільний вік, швидке зіставлення, розширене зіставлення, методичні рекомендації.

Постановка проблеми. Робота над семантичною стороною слова є важливим завданням мовленнєвого розвитку дошкільників, про що йдеться в Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні, програмах розвитку дітей раннього і дошкільного віку «Українське дошкілля», «Дитина» тощо. Формування повноцінного словника передбачає не лише накопичення лексичних одиниць, а й усвідомлення їх значення, смислових відтінків, уміння використовувати слова у відповідному контексті. Саме розвиток семантичної сторони мовлення забезпечує перехід від елементарного спілкування до усвідомленої, змістовно насиченої мовленнєвої діяльності.

Проте, як засвідчують педагогічна практика та результати досліджень, значна частина дітей дошкільного віку зазнає труднощів у доборі точних слів і словосполучень, у розумінні переносних значень слів, побудові послідовного зв'язного висловлювання. Нерідко спостерігається обмеженість активного словника, неточне розуміння значень лексем, формальне використання слів без усвідомлення їх семантичного змісту. Це зумовлює протиріччя між усвідомленою важливістю розвитку словникового запасу як основи пізнавальної та комунікативної діяльності дитини і фактичним недостатнім рівнем сформованості лексико-семантичних уявлень у дошкільників. Актуальність проблеми зумовлена й тим, що до кінця дошкільного віку закладається основа лексико-семантичної системи мови: дитина опановує значення слів, їх відтінки та взаємозв'язки, що є необхідною передумовою для успішного переходу до навчання в школі та ефективного засвоєння нової інформації.

Актуальність проблеми визначається кількома чинниками: саме в дошкільному віці формується лексико-семантична система мови, від розвитку якої залежить успішність засвоєння нових знань і готовність до шкільного навчання, де слово виступає основним засобом опосередкованого пізнання, яка створює базу для подальшого навчання в школі; сучасний інформаційний простір впливає на зменшення живого